

Theologie is een langzame wetenschap. Eigenlijk is de denkende mens helemaal niet zo'n snelle mens. Dat denken wij wel, als we zo eens om ons heen kijken. Al die techniek, dat is denkwerk. Maar we realiseren ons niet wat daar een tijd in geïnvesteerd is. Vele honderdduizenden jaren heeft de mens er over gedaan tot hij van een behaarde, zich door bomen en lianen voortslingerend wezen evolueerde tot dat denkende beest dat een recent boek beschrijft als de naakte aap. Van een goedmoedige noten peuzelende en vruchten verzamelende bosbewoner werd hij tot een zwervend jaagdier dat in groepen ging rondzwalken om zijn voedsel te veroveren. Aggressiever werd hij. Vindingrijker ook, met verstand in zijn grote grijphanden, zodat hij instrumenten kon hanteren, werpspiezen, hamers, en sikkels later. En naarmate zijn verstand zijn hele lichaam doortrok, vielen zijn haren af en werd hij het kwetsbare, aan de grillen van de natuur overgeleverde, maar o zo slimme zoogdier dat wij zijn.

Denken is een langzaam proces van rijpen, door ijs tijden heen, duizenden eeuwen van donkere chaos. En zo is het ook met iedere mens. Heel langzaam breekt het inzicht door, lange weg van de wieg tot aan de jaren des verstands. En uiteindelijk wordt de mens een ingewikkeld, wikkend en wegend wezen. Denken is een wonderlijke bezigheid. Het maakt de mens wel weerbaar, en vrij tegenover de dingen. Maar het kan je ook inspinnen. Een mens kan ook overgeleverd raken aan zijn bedenksels, aan de diepzinnigheden van zijn gedachtenstelsels. En zo gebeurt het ook. Met name op godsdienstig gebied heeft dat kale dier zich dikwijls ingesponnen, zich omwikkeld met denkpmatronen. En die zijn hem diep in de botten gaan zitten, zo dat hij er loodzwaar en stram van werd. En nu is het wonderlijke, dat zo'n langzaam gerijpt denkproces plotseling heel hardhandig onmaskerd kan worden. Meestal niet door een ander denkproces, maar door een gebaar, een gebeurtenis.

Toen enkele jaren geleden voor het eerst in Nederland, -schuchter en met de onstuitbaarheid van het niet-geoorloofde - de komminie op de hand werd toegereikt, toen verdedigden de voorvechters hiervan zich met de verklaring dat het slechts aanpassing was van een uiterlijke vormgeving. Het geloof bleef hetzelfde. Toen enige jaren geleden de eerste priesterboorden voor de das ingehuuld werden - eerst grijze hemden met zwarte das, later witte hemden met grijze das, als maar gedurfter - toen verantwoordde je je met de verzekering dat het slechts de buitenkant betraf. Het priesterschap zat 'm toch niet in het boord. Welnu, niets is minder waar. Het betekende het einde van de 'priester', van de beroepsmatige sakramenten-uitdeler, die ieder ogenblik zonden moest kunnen vergeven, desnoods zo hoog nodig in de trein. Stervendend moest hij kunnen bijstaan op straat, redder zijn van mensen bij tij en ontij. Soort rondwandeland geweten was hij, stuk kollektief en plaatsvervangend schuldgevoel van de massa. Zondige mensen ontmoette hij altijd, omdat de mensen hun zonden aan zijn zwarte pak herkenden. En zijn brevier herinnerde hen aan hun eigen vergeten ochtendgebed. Het afgelegde priesterboord was niet alleen resultaat van een veranderend denken over priesterschap, het leidde ook een heel nieuw type priester in.

En zo betekende ook brood op onze handen het einde van vele eeuwen heldere theologie. Transsubstantiatie-theorieën, werkelijk tegenwoordigheid in het tabernakel, offerkultus. Onbloedig was het offer dat voldoening schenkt aan een beledigde vader. En wat werd er, ondanks alles, binnen dat starre kader van theologische begrippen niet een innige vroomheid beleefd. Dat ging allemaal samen. Juist misschien omdat het denken zo droog was, werd het voelen zo gevoelig, zo devotioneel. Je kunt daar nu verbaasd over staan. Des te meer verbaasd, omdat het zo'n stuk van je eigen leven uitmaakt. Omdat je beseft dat mensen er eeuwenlang in gepoogd hebben het onuitsprekelijke te beleven en te verwoorden.

Moet dat eigenlijk nog wel beschreven worden, wat de eucharistie was waarmee wij opgroeiden? Het zou te ver voeren die hele theologie voor u uit te stallen. Hoe de substantie van brood verandert in het lichaam van de Heer. Op één enkel woord in gewijde handen wordt het brood Jesus, dus God. Alleen de 'accidenten' veranderen niet, de uiterlijke schijn. Want - hoe soepel passen de begrippen zich plotseling aan - wat brood was, is ineens geen brood meer. Wel draagt het nog de uiterlijke eigenschappen van brood. Die gooien wat roet in het eten. Zij zijn weerbarstig, willen niet mee. Maar intussen heeft een dwaze ironie gewild dat die 'accidenten'

die zoveel theologisch denkwerk veroorzaakt hadden, er tenslotte wat bekaaid afkwamen. Zo kon het dat een jongetje zich eens tegen een pastoor liet ontvallen: 'Dat die hostie Jesus is, geloof ik wel, maar dat het brood is, dat wil er bij mij niet in'. Genoeg nu over de theologie. Hoe staat het met de praktijk?

Persoonlijk heb ik enige jaren geleden in Maastricht, en ook wel eens in het buitenland, de historische ervaring mogen meemaken van het kommunie-uitreiken op de tong. Ik moet zeggen dat ik daar niet zo'n goede herinneringen aan heb. Ik vroeg me altijd af wie zich nu eigenlijk op zijn gemak voelde als hij zijn tong uitstak om te slikken. Ogen maar liever dicht voor het heilige gebeuren. Nee, fraai was het niet. Toen werd de hand weer ontdekt, de geopende hand. En het brood werd weer brood, en zoveel meer. Zwijgende gave die je ontvangt. Het wordt je toegereikt door een andere mens. Handen kunnen spreken. Je leest er een mens in af, de lijnen van zijn leven, hoe hij staat in de wereld. De geopende hand, dat is niet de grijphand die pakt. Het is niet de hand die opvangt, schudt en opslikt, het zogenaamde 'pinda-gebaar'. Je kunt op zoveel manieren 'kommuniseren'! Het is niet de hand die snoept, de belanghebbende hand.

De uitgestoken hand is het eerste gebaar van verstandhouding. Wist u bijvoorbeeld dat onze voorvader, een soort van oer-chimpansee, zijn hand uitstak naar de ander als teken dat hij zich gewonnen gaf? De kwetsbare, geopende hand, naar beneden gekeerd, is het eerst gebaar van vrede. Het eerste menselijke gebaar van de behaarde aap: het verloren konflikt, vrede als nederlaag. Het laatste gebaar van de naakte aap, die mens heet, is het gebaar van de ontvangende, naar boven gekeerde hand, het gebaar van de honger naar vrede. En daar tussen, tussen oorlog en vrede, daar ligt het hele menselijke bestaan. Daar tast de strelende hand van de liefde. Daar wuift de bedroefde hand ten afscheid. Mensen beminnen en raken weg. De hand op je schouder, sakrament van verbondenheid door het afscheid heen. In de negerfilm 'Grazige Weiden' bleef Moses alleen achter op de berg, in het zicht van het beloofde land. Hij zelf mocht er niet binnentreden. Toen de Israëlieten verder trokken, de toekomst en het land tegemoet, liepen zij één voor één achter hem langs. Zij legden hun hand op de zijne, over zijn schouder heen. Handen zijn welsprekender dan woorden in je mond. En tussen beminnen en afscheid, tussen leven en dood, is er dan de scheppende hand, die de dingen doet zijn, een vonk van leven slaat uit de dingen. Michelangelo schilderde dat tegen het plafond van de Sixtijnse kapel: God en Adam, twee handen. Leven springt over, als was het elektriciteit. Klei wordt een mens die leven ademt. Dingen gaan leven tot kunst, tot techniek. En toch, het laatste gebaar van de mens is niet de doe-hand, die presteert. Het is de tot rust gekomen, uitgestoken hand om brood. Geef mij te eten. Ik heb honger. Geef mij leven, brood op mijn hand en vrede in mijn hart. Ik ben maar een mens, met een lege maag, of met een leeg hart. Met een dood kind in mijn armen, of zo maar met zoveel onbegrijpelijke dingen, met zoveel wat ik zou willen omklemmen, maar wat me ontsnapt. Geef mij brood en vrede op mijn hand. Dat er uitzicht mag zijn door alles heen, en hoop.

De uitgestoken hand is zo oud als de mens, zo oud ongeveer als de eerste glimlach. Het is het meest eigen gebaar van die naakte aap die zijn beschutting kwijtraakte. Toen leerde hij zijn hand uitsteken, omdat hij kwetsbaar werd. Geboren voor vrede, maar overleverd aan de oorlog. Dat spelen wij in het gebaar met dat onooglijk stukje brood. Die ontoereikende brok brood, die zoveel meer is dan voeding: vervulling, belofte van wat nog niet is. Wij allen proberen te geloven dat het laatste woord niet aan de honger is, of aan de dood. Dat er leven is en recht... Dat er in Christus' naam gerechtigheid mag zijn in deze wereld. Daar kom je niet uit jezelf op. Dat verzin je niet. Dat wordt je gegeven in machteloze tekenen. Dat te geloven, dat tegenwoordig stellen, tegen alle feiten van honger en oorlog in, dat gebéurt in ieder geval uit de geest van die man die zichzelf gebroken heeft als brood.

Het laatste gebaar is een hand van verbondenheid en hoop, niet van het konflikt en de nederlaag. Het woord is brood geworden. God werd brood. Zo is God. Wij maken het mee. Wij voltrekken het aan elkaar. Je hoeft je hand maar uit te steken.